

priopćenja

Ema Vesely

MULIERIS DIGNITATEM - PRIKAZ, ODJECI I ZNAČENJE

U Vatikanskoj dvorani za tisak bilo je 30. rujna **1988.** u vrlo svečanu ozračju i uz nazočnost brojnih novinara prikazano dugo očekivano Apostolsko pismo Ivana Pavla II *Mulieris dignitatem*. Tekst dokumenta prikazao je prefekt Kongregacije za nauk vjere kardinal Ratzinger, a o nekim njegovim vidicima govorili su generalni tajnik Sinode biskupa Jan Schotte i dvije žene, Belgijanka dr. Marie Hendrick sa sveučilišta u Louvainu (Louvain la Neuve) i Portugalka Maria da Graca Sale iz Papinskog vijeća za laike.

Taj tekst od **112**, odnosno ukupno **118** stranica, govori u svjetlu kršćanske objave o dostojanstvu i pozivu žene, odgovor je Crkve na velike promjene koje su za ženu nastale u današnje vrijeme. Originalni tekst Papa je napisao na poljskom jeziku.

Prikazujući dokument, kardinal Ratzinger je za vrijeme konferencije za tisak rekao da je pogrešno prikazati ga kao »ne« svećeništvu žene. Riječ je o mnogo širem razlaganju o situaciji žene u Crkvi i u svijetu. Naime, nekoliko dana prije nego što je dokument bio objavljen, novinari su uspjeli dobiti upravo taj dio dokumenta koji se odnosi na svećeništvo žena, te je on u dnevnom tisku bio etiketiran kao niječni odgovor na to traženje. Na pitanje o svećeništvu žena bila je usredotočena cijela konferencija za tisak.

Karakteristike i sadržaj dokumenta

Mulieris dignitatem ima devet poglavlja. Prvo je uvod, a deveto zaključak. Dokument nije čvrsto sustavan tekst kakav je uobičajen za tekstove crkvenoga Učiteljstva, nego je »biblijska meditacija«, »razmišljanje u molitvenom duhu« prožeto ljubavlju o prva tri poglavlja Knjige postanka. On traži i spremnost čitatelja da nad njim razmišlja. Ponire u teologijske i antropologijske temelje problema, poruka je cijeloj Crkvi obilježena teologijskim bogatstvom i duboko ljudskom kvalitetom. *Mulieris*

dignitatem ne iznosi praktična rješenja s obzirom na položaj i mjesto žene u Crkvi; pojedinačna rješenja eventualno juridičkog obilježja ostavlja za dokument o laicima. Time se Papino pismo, s obzirom na sadržaj, smješta u raspravljanje o sinodalnoj problematici o poslanju laika u Crkvi, ono pripada kontekstu sinodalnog razmišljanja, kako je to izričito bilo naglašeno na konferenciji za tisak. Na kraju, to Papino pismo ima svoju marijansku oznaku, nosi čak i datum 15. kolovoza, kada je bila zaključena Marijanska godina. Ono na izvanredan način zapečaćuje desetu obljetnicu pontifikata Ivana Pavla II i otvara vrata novome razvitku.

Sadržaj dokumenta je raspravljanje o dostojanstvu i pozivu žene: u čemu je to dostojanstvo, polazeći od dostojanstva ljudskog bića uopće. Dostojanstvo žene i njezin poziv u središtu je razmišljanja, znak je vremena ovih posljednjih desetljeća. Odjek tog »znaka vremena« imamo u govorima Pija XII, u *Pacem in terris* Ivana XXIII, u koncilskim dokumentima, odlukama Pavla VI, traženjima Sinode biskupa iz 1971. da se ustanovi posebna komisija za proučavanje »dostojanstva i odgovornosti žene«, do traženja Sinode 1987. da se prouče i prodube »antropologijski i teologijski temelji« problema (I — uvodno poglavlje).

Marija je prauzor, pralik žene (II). Ona je kao Theotokos savršeno ostvarenje svega onoga što obilježava ženu. Počevši od naviještanja u Nazaretu, žena je smještena »u srce spasenjskog događaja.« Evo pravog očitovanja dostojanstva žene: nadnaravno jedinstvo s Bogom u Isusu Kristu, cilj svakoga čovjeka. Žena je tu izabrana kao predstavnik i arhetip cijeloga ljudskog roda. Oblik sjedinjenja je takav da može pripadati samo ženi, riječ je o »sjedinenju majke i sina«.

Djeвица postaje Majka Božja.

Bog je ženu postavio uz muškarca da mu bude »su-subjekt«, sugovornik, »kao drugi ja« u zajedničkom čovječstvu (III). Od samoga početka, osobe, muškarac i žena, su »jedinstvo u dvoje«, u snazi zajedništva ljubavi pozvani su živjeti i odraziti zajedništvo ljubavi koje postoji u Bogu, jer su oboje slični Bogu. Iz tog zajedništva ljubavi proizlazi darivanje. Oso-ba se ostvaruje kad postaje dar.

Istočni grijeh (IV) poremetio je sklad odnosa između muškarca i žene, iskreno uzajamno darivanje zamijenjeno je prevlašću, tlačenjem, poremećena je ona temeljna jednakost. Grijeh očituje čovjekovu »ne-sličnost« s Bogom, pogađa »darivanje koje pripada vječnom Božjem nar-crtu o čovjeku«. Grijeh je umanjio čovjeka. No zbog njega Papa nije optužio ženu. »Prvi grijeh je grijeh čovjeka stvorenoga kao muškarac i žena.« Zato »žena ne može postati objekt muške prevlasti i posjedovanja«, ali ni opravdano opiranje žene muškoj prevlasti ne može voditi maskulinizaciji žena, poprimanju muških karakteristika, »protiv svoje vlastite ženske originalnosti«, jer »mogla bi iskriviti i izgubiti ono što predstavlja njezino bitno bogatstvo«, koje sigurno nije manje od onoga što ga posjeduje muškarac, nego je samo drukčije. »Zaista, u svim slučajevima u kojima je muškarac odgovoran za povredu osobnog dostojanstva i poziva žene, on radi protiv svojeg osobnog dostojanstva i vlastitog poziva.«

Objava govori o dvije žene: Evi i Mariji, Eva u Mariji otkriva znač-nje ženskog čovječstva, dostojanstvo i poziv žene, kako ga je Bog želio u početku.

Kristov stav prema ženama (V) obilježen je transparentnošću i ozbiljnošću; u svemu njegovu vladanju ne može se naći ništa što bi odražavalo diskriminaciju prema ženi vlastitu njegovu vremenu. Krist je pred svojim suvremenicima promicatelj pravoga dostojanstva i poziva žene. Slobodan od mentaliteta svojega vremena, povjerava im duboka Božja otajstva, one su pod njegovim križem i svjedoci su uskrsnuća. Žena s Kristom proročki postaje živi subjekt i nezamjenjivi svjedok velikih djela koja je Bog ispunio za čovječanstvo.

Cijelo jedno poglavlje dokumenta Papa je posvetio majčinstvu i djevičanstvu, dvjema dimenzijama ženina poziva koje dosižu puninu ostvarenja u Mariji djevici i majci (VI). Naglašava da djevičanstvo ne umanjuje majčinstvo. To su samo dva oblika darivanja.

U poglavlju koje nosi naslov »Crkva — Kristova zaručnica« (VII) Papa piše o problemu svećeništva žena. Posve slobodno Krist je pozvao »samo muškarce da budu njegovi apostoli«. Izabire ih zbog Euharistije, sakramenta našega otkupljenja, koji »uprisutnjuje i na sakramentalni način ostvaruje novi otkupiteljski Kristov čin, koji 'stvara' Crkvu, njegovo tijelo. S tim tijelom Krist je sjedinjen kao muž sa ženom«.

U pretposljednem (VIII) poglavlju, polazeći od Konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu, Papa zaključuje da je dostojanstvo i poziv žene — ljubav. Trojstveni život u Bogu isto je tako ljubav. Žena pomaže da se ta Božja ljubav prelijeva u ljudska srca, da se priopćuje ljudima. »Osoba treba da bude ljubljena, jer je samo ljubav odgovor na ono što je osoba.« Zato je zapovijed ljubavi u središtu Evanđelja. Bez toga nema pravog i prikladnog odgovora na pitanje o dostojanstvu i pozivu žene. Ona može »ponovno naći samu sebe jedino dajući ljubav drugima«. Zato je ženi ljudsko biće posebno povjereno. U ovom vremenu znanstvenog napretka i tehnike te materijalnog blagostanja nestaje sućuti za čovjeka, smisla za ljudsko. Žena je pozvana da sa sviješću da je ljubav najveća produbi smisao za ljudsku osobu samo zato što je ljudska osoba. Žena je čuvarica ljudskoga bića i ljudskosti.

U završnom (IX) poglavlju Papa u ime Crkve zahvaljuje Trojstvu za dar žene, za ono što se po njoj zbilo u povijesti, napose Božje utjelovljenje. Zahvaljuje za sve žene, počevši od majki, sestara, udanih i onih koje bdiju nad ljudskim bićem, koje imaju veliku društvenu odgovornost, »za one 'savršene' kao i za 'slabe' žene, za sve, za takve kakve su proizašle iz Božjega srca u svoj ljepoti i bogatstvu ženstvenosti«.

»Mulieris dignitatem« i svećeništvo žena

Još prije negoli je bio objavljen dokument je obilježen kao negativni odgovor na suvremeni govor o uvođenju ženskoga svećeništva, koje je već postalo stvarnost u protestantskim Crkvama, a prodira i u Anglikansku zajednicu. U smislu želje tolikih žena da sudjeluju u procesima odlučivanja u Crkvi, na dobro svih, i katoličke žene traže mogućnost da im se dopusti pristup ministerijima; mnoge su, naime, uvjerenе da je »ministerijalno svećeništvo za njih jedini način da ostvare puno sudioništvo u Crkvi« (»Žena 'partner' u otajstvu otkupljenja«, prva izrada pastoralnog pisma biskupa Sjedinjenih Američkih Država o ženi.) Tako vidimo da je misao o svećeništvu žena prodrila i u Katoličku crkvu. Dok je svećenika i redovnika u Crkvi nešto manje od pola milijuna, računa se

da u svijetu ima više od milijun i sto tisuća redovnica u više od tisuću redovničkih ženskih zajednica i instituta. Više tisuća žena ima diplomu iz teologije. Žene vode tisuće misijskih centara, zapravo **60** posto misijske djelatnosti Katoličke crkve ovisi o ženama. Najviši pak čin što ga žena ima u Centralnoj upravi Crkve jest činovnik drugog reda u Kongregaciji za redovnike i sekularne institute. Koliko je to »žensko pitanje« aktualno pokazala je i Sinoda biskupa **1987**.

Sve je to pozadina koja nam otkriva zašto se cijela konferencija za novinstvo pretvorila u raspravljanje o svećeništvu žena. Crkva je, međutim, vezana uz određeni kristološki oblik svećeništva — pokušao je tumačiti kardinal Ratzinger. Pogrešno je povezivati dostojanstvo žene sa svećeništvom žena. Papa nije apsolutistički kralj, čija riječ postaje zakon. On je glas predaje, te samo od nje polazi i na njoj se temelji njegov autoritet. Tradicija međutim govori da je Krist samo muškarce pozvao da budu apostoli i samo je njima naložio da dijele sakramente pomirenja i euharistije. No taj »ne« svećeništvu žena ne temelji se na nekoj dogmi, pa prema tome i nema značenje nezabludivosti. »Ne postoji nezabludiva definicija u toj stvari« — rekao je kardinal Ratzinger. »Postoji jedino stalni stav Katoličke crkve i pravoslavnih Crkvi, koje odbijaju svećeništvo žena, zbog čega ne vidim kako bi se mogao promijeniti.« Novinari su drugi dan pisali da žensko svećeništvo ostaje zabranjeno zbog praktičnih, a ne teoloških razloga, te da je ovim dokumentom taj problem u katoličkom svijetu samo otklonjen. Kardinal Ratzinger je međutim bio vrlo jasan: »Tko ne može podijeliti katoličku vjeru o sakramentima koje je Krist uspostavio, ne bi trebao niti željeti propisivati koji bi oblik trebalo imati katoličko svećeništvo.«

Zapravo *Mulieris dignitatem* od **118** stranica samo dvije stranice posvećuje pitanju svećeništva žena, a tumačenje nema ni imperativni ni normativni karakter. Više je u središtu Euharistija, koja, povjerena ženi, ne bi imala prozirnosti ni jednoznačnosti. Papa je tako potvrdio naučavanje svojih predšasnika, napisao je *Le Monde* (**1. 10. 88**), posebno izjavu »Inter Insigniores« Pavla VI iz **1977**. o spornom svećeništvu žena. Ako žene u Crkvi traže ravnopravniju podjelu odgovornosti, tada pitanje njihovog ređenja gubi ono svoje mobilizirajuće značenje, osim možda u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, primijetio je francuski dnevnik.

Očito je teško govoriti o »pravu na svećeništvo«, čak i kad je riječ o muškarcu. Postoji jedino poziv i želja da se postane svećenik. Svakako je uočena činjenica da Papa muški karakter svećeništva tumači prema ključu simboličke, a ne dogmatske teologije. Na temelju toga je novinar talijanskog dnevnika *Paese sera* (**1. 10. 1988**) zaključio da su vrata svećeništvu zatvorena, ali ne i zazidana. Nije predviđeno gdje da se traži ključ, ali za nj nije rečeno ni da ne postoji.

Kršćanski feminizam u Mulieris dignitatem

Talijanski umjereni dnevnik *Corriere della sera* (**1. 10. 1988**) smatra da je *Mulieris dignitatem* neke vrste manifest i prijedlog za ostvarenje istinskog kršćanskog feminizma. U dokumentu, doduše nije upotrijebljen izraz »kršćanski feminizam«, ali je novinar talijanskog dnevnika nekako doznao da je taj izraz Papa napisao u svojoj prvoj izradi teksta.

Naveo je štoviše da je Papa baš taj izraz upotrijebio u jednom svom govoru početkom rujna. U tom posljednjem izdanju Papinog dokumenta te riječi nema, ali je vidljiv sadržaj. Papa ne govori ni o povijesnoj odgovornosti Crkve s obzirom na situaciju žene, ali jasno inzistira na razlici koja očito postoji između zacrtanog ideala i još uvijek postojeće stvarnosti, te ovo sadašnje »oslobađanje od muške 'dominacije'« uspoređuje s ukidanjem ropstva. On jasno traži da se ostvari revolucija mentaliteta.

To mijenjanje mentaliteta u duhu je kršćanstva. Ono mijenja mentalitet ljudi od svojih prvih početaka, pa i s obzirom na položaj žene unutar grčko-latinskog načina mišljenja, obilježenog natruhama maniheizma. Sjetimo se samo da je, prema rimskom pravu, u Kristovo vrijeme otac obitelji imao pravo ubiti svoju tek rođenu kći. Obitelj i njezine interese predstavljaju samo muški nasljednici i oni imaju pravo na život. Tek na inzistiranje Crkve dobile su žene pravo da žive: zakon koji je dopuštao ubijanje ženske djece ukinut je 390 godine, nakon što je kršćanstvo već sedamdeset godina bilo oslobođeno od progona. No ustaljeni način mišljenja, pogotovo ako nekome odgovara i brani nečije interese, ne odumire tako lako. Svjedoci smo njegovog prodiranja u zapadnu civilizaciju, pa i u kršćanstvo, gdje je ideal žene sveden na djevicu, suprugu i majku — anđela kućnog ognjišta, iako je uvijek bilo žena koje su znale vrlo spretno izlaziti iz tih obrazaca.

Takvo shvaćanje je prodrlo i u kršćanstvo, učinilo je još težim ženin teret nejednakosti i dubokog osjećaja krivnje. Trebalo je da se dočekaju sve one promjene što ih je donijelo ratno i poratno vrijeme pa da i ženi budu priznati određeno mjesto i uloga u društvu, a ne samo mjesto ponizne majke (Le Monde, 1. 10. 1988). Kad je na početku stoljeća Pio X bio zamoljen da napiše poruku katoličkim ženama, on je na to vrlo jednostavno odgovorio da žena ima »šutjeti, svidjeti se i biti kod kuće.« (Paese sera, 1. 10. 1988). Promjena u odnosu prema ženi nastaje s Ivanom XXIII i Drugim vatikanskim koncilom, koji je proširio odgovornosti žene u Crkvi.

Ovo uopće prvo pismo pape o ženi lansira žensko pitanje na sugestivnan način, tumači potrebe, otvara rasprave i, dakako pobuđuje kritike. Pismo je došlo u trenutku kad je prvotni feminizam ušao u krizu, kad je razlomljen (Piersandro VANZAN SI, »Mulieris dignitatem: Reazioni, contenuti e prospettive*, u Civiltà Cattolica od 5. 11. 1988, br. 3321).

Danas je očita povijesna važnost i duboko ljudska vrijednost svega onoga što su feministička strujanja i pokreti učinili i postigli u korist promicanja žene i njezina mjesta u našoj civilizaciji. Potpuna jednakost prava, dužnosti i mogućnosti još uvijek nije postignuta. Odatle razočaranje i nezadovoljstvo žena, koje se okupljaju i na neki način nalaze sebe u feminizmu takozvane »nove faze«. Taj feminizam »nove faze«, koji je danas proširen u svijetu, nema više značajke onog prvotnog: mirniji je, ne bira ekstremne putove, ne viče o ravnopravnosti s muškarcem, a ni ne oponaša ga. Feminizam »nove faze« traži za ženu »pravo da bude žena«, da bude različita od muškarca, ali da kao i on ima pravo i mogućnost na samoodređenje i samoostvarenje.

U te prilike feminizma »nove faze« smješteno je Papino pismo, koje možda nije manifest, proglas, ali je očito prijedlog za razradu i ostvarenje kršćanskoga feminizma. U ovoj fazi feminizam žena pokušava na-

ći i rekonstruirati svoj pravi identitet. Pritom, međutim, postoji opasnost da se zatvori u svoj narcisizam, da svoje izbore, odluke i mjerila temelji na egocentričnim kriterijima. Takvo smanjenje ženina egzistencijalnog obzorja na samu sebe moglo bi pretvoriti ljudske odnose, napose odnos muškarac—žena, u borbu i sukob dvaju egoizama, u kojemu bi oboje bili na gubitku. U takvu razvitku procesa žena bi izgubila svoj ja i ponovno bi se našla u egzistencijalnoj krizi.

Papa vidi rješenje u ontološkoj perspektivi, u razmišljanju o nepromjenljivoj čovjekovoj egzistenciji, u vraćanju na korijen te egzistencije, na ontološku stvarnost i etički imperativ, poziva ljudske osobe, muškarca i ženu, da se vrate na početak, otkrivajući im njihovu iskonsku ljudskost. Čitajući Bibliju u stilu kršćanskog feminizma, Papa tu likvidira teologijski temelj tisućljetnom ženomrstvu — Evinu krivicu za pad čovječanstva — razbija duboko usađeno uvjerenje o inferiornosti žene, što je ona tobože naslijedila prema Božjoj stvaralačkoj zamisli. Muškarac je jednako kao i žena odgovoran za pad u grijeh. Štoviše, Papa tvrdi da se ne može pravo shvatiti ljudska osoba, da se ne može dobiti prava slika o čovjeku ako se ne poznaje ono što je žensko, bogatstvo ženina bića. Time se on suprotstavio nekim negativnim slikama i shvaćanjima o ženi, koja još uvijek postoje u nekim kulturnim, društvenim, pa i crkvenim sredinama. To je zapravo Papin odgovor feminističkim zahtjevima, koji su se promijenili i izgubili dobar dio svoje agresivnosti. On s feminizmom dijeli brigu za identitet žene, što je jednako aktualno kao i težnja za ostvarenjem stvarne jednakosti.

Žena, dakle, ne želi biti kopija muškarca, ne zaboravlja razlike koje nju kao osobu obilježavaju. Traženje jednakosti i istih prava prebačeno je na područje samoostvarenja i samoodređenja. No i u tom smjeru ženi se može dogodati kao i crncu. Ako je lijepa, mlada, elegantna, obrazovana, bogata i na položaju, prave se ustupci i vrata se otvaraju, ne samo u prošlosti nego i danas, počevši od Engleske, Sjedinjenih Američkih Država pa do Filipina i Pakistana. Zato Papa u *Mulieris dignitatem* ističe dostojanstvo i poziv svake žene te ustaje protiv svakog oblika diskriminacije.

On polazi od početka, od Božje ideje o čovjeku, da bi zaključio kako su bez temelja svi dosadašnji razlozi diskriminacije. A iza te tvrdnje stoji Biblija, Krist i Crkva u osobi njezinog najvišeg i najautoritativnijeg predstavnika. Ostavljajući po strani negativni odgovor ženskom svećeništvu, tko zna da li smo svjesni dometa i posljedica Papina zahvata. Ivan Pavao II poduzeo je u ovih deset godina pontifikata mnoge hrabre korake. Možda mu je ovaj jedan od najhrabrijih, ovisno o posljedicama i zaključcima. Bude li dokument prihvaćen, potaknut će polaganu promjenu mentaliteta pa će se njegov odjek osjetiti u onim sredinama, razinama i područjima na kojima je još uvijek vrlo velika diskriminacija prema ženi.

Bez obzira na svećeništvo, pred ženom stoje mnoge mogućnosti djelovanja koje ne uključuju izravno sakrament reda, ali su Crkvi potrebne na svim razinama. Štoviše, na mnogim mjestima žena bi mogla donijeti nove sadržaje bogatstvom svojih specifičnih sposobnosti. Naravno, ako ne bude ograničavana, ako bude prikladno pripremljena i stvarno prihvaćena.

Mulieris dignitatem i najbolji feminizam slažu se i u ontologiji i u upotrebi simboličkog načina izražavanja, otvaraju prekinute putove prema produbljanju misterija ne samo muškarca i žene nego i svakoga od njih u odnosu na Boga. Feminizam »nove faze« slaže se s Papinim ciljem da se ostvari zajedništvo muškarca i žene, svećenika i laika, da se to ostvari u uzajamnosti koja ispravlja i upotpunjuje mišljenje i djelovanje. Novootvoreni putovi zaobilaze polemike i traže suradnju. *Mulieris dignitatem* i feminizam »nove faze« slažu se u traženju zajedničkog u raznolikosti, u izbjegavanju oštih dualističkih kontrapozicija (VAN-ZAN, nav. čl.).

Sada ostaje da se vidi kakav će biti odjek Papinih misli, hoće li one zaista biti prekretnica za kršćanski feminizam, koji bi trebao biti prožet i nadahnjivati se na Kristovom stavu prema ženama. *Mulieris dignitatem* poticaj je i poziv da se ide dalje.

Shvaćanje žene u Papinu dokumentu

Vraćajući se na početak, definirajući ženu polazeći od Boga, Papa pokazuje da bitni tekstovi Staroga zavjeta koji govore o ženi nisu obilježeni ženomrstvom ili protuženski. Formalističko tumačenje tih testova držalo je ženu u situaciji inferiornosti. Oslobođena od odgovornosti i optužbe za pad muškarca i čovječanstva, žena više nije počelo grijeha, zlo-kobni demon, trajno uz muškarca pritajena opasnost.

Temelj dostojanstva ljudske osobe, muškarca i žene jest Bog, njihova sličnost s Bogom. Papa nije mogao naći uzvišeniji temelj dostojanstvu muškarca i žene. Ta sličnost s Bogom objašnjava i ljudsku prirodu. Čovjek je poput Boga osoba, biće u odnosu, u relaciji, usmjeren na zajedništvo, u konačnom njegovom izričaju u Trojedinom Bogu, čija je čovjek slika ukoliko je njegovo »racionalno i slobodno stvorenje sposobno da ga spozna i ljubi« (III, 7). Nakon što je ustvrdio »osobni karakter ljudskog bića«, Papa naglašava da ta ljudskost znači poziv na interpersonalno zajedništvo, da budu jedno drugome »uzajamna pomoć«. Osim toga, ljudsko je biće jedini stvor Božji koji je on želio zbog njega samoga, nije sredstvo, nije dovršen, tek treba da krene prema ostvarenju svojega bića, svojega »ja«, do samoostvarenja. »Muškarac i žena, stvoreni kao jedinstvo u dvoje, pozvani su u zajedničkom čovječstvu živjeti zajedništvo ljubavi i tako u svijetu odraziti zajedništvo ljubavi koje je u Bogu« (III, 7).

No kako su pozvani? Biti osoba na sliku i priliku Božju znači postojati u relaciji, u odnosu prema drugome »ja«. »U jedinstvu jednog i drugog, muškarac i žena pozvani su ne samo postojati 'jedno uz drugo' ili 'zajedno' nego su pozvani postojati recipročno 'jedno za drugo'« (III,)). Dosada smo bili naučeni da se odnos muškarac—žena tumači potrebom komplementarnosti, upotpunjavanja, bez obzira na prizvuk instrumentalizacije koji takvo tumačenje uključuje u sebi: ja sebe upotpunjujem drugom osobom!

Iako Papina ideja nije posve nova, nova je terminologija i jasnoća kojom je iznosi u svojem dokumentu: recipročnost muškarca i žene pripada stvorenom karakteru ljudskog bića, njegovoj intimnosti, povezana je s njegovom sličnošću s Bogom u onoj mjeri u kojoj je bitni izričaj relacijskog, odnosnog karaktera ljudske egzistencije. Ta zamjena komplementarnosti uzajamnošću mijenja relacije. Uzajamnost uključuje jedna-

kost, isključuje diskriminaciju, odraz je sličnosti ljudske osobe s Bogom, odražava uzajamnu trojstvenu Božju ljubav, iz koje bračna uzajamnost muškarca i žene dobiva svoju pravu dubinu. Tu uzajamnost Papa ucjep-ljuje u osnovnu društvenu stanicu, u kolijevku čovječanstva, u obitelj.

Čovjekova duboka usmjerenost da uspostavlja relacije, na uzajam-nost i zajedništvo, vode ga da se ostvari, ali ne tako da traži samoga se-be, nego da se daje drugima, potiče ga na darivanje, da bude dar za dru-ge. To je vrhunac »samoostvarenja« kako ga zamišlja Papa. O tom »is-krenom darivanju samoga sebe« govori Koncilska konstitucija *Gaudi-um et spes* (24); čovjek nalazi sebe kad se daje. Stvoren na sliku i priliku Božju, pozvan je postojati za druge, postati dar. To je »nužno polazište« (III, 7) za ostvarivanje uzajamnosti i zajedništva.

Papa, međutim, kaže da je idealnu Božju zamisao o muškarcu i že-ni grijeh slomio na štetu žene pa je postala predmet dominacije, posje-dovanja, sama plaća za grijeh drugoga, napose kad se radi o neudanoj majci, kad je prisiljena na pobačaj, napuštena u svojemu majčinstvu. Mnoge žene podnose nepravde, iskorištavane su, često se same bore da bi preživjele. Papa realistički gleda na ženino majčinstvo: žena izravno plaća rađanje, koje pripada i muškarcu i ženi. Dijete uzima energiju nje-zinog tijela i duše. Svaka zamisao o ravnopravnosti trebala bi misliti i na to (VI, 8). Tako je istočni grijeh, ta povijesna situacija sukoba između onoga što bi čovjek trebao biti i što jest, slomio čovjeka u sebi i razorio odnos muškarac—žena. Uzajamno darivanje zamijenjeno je prevlašću, zajedništvo tlačenjem.

Samo je Krist svojim Otkupljenjem mogao izmijeniti to ženino stan-je. On uspostavlja prvotni red, oslobađa ženski dio čovječanstva, pritis-nut i smrvljen mentalitetom onog vremena, spašava preljubicu od ka-menovanja, oprašta prostitutki, objavu povjerava jednostavnim i neob-razovanim ženama. U Kristu Božje oči gledaju ženu. Krist je svjedok Božjega nacrtu sa ženom. U njegovom »stavu prema ženama« (V, 12) ne-ma traga diskriminacije, predrasuda, »njegove riječi i čini uvijek izražava-ju poštovanje i čast ženi« (V, 13). »Krist je bio pred svojim suvremenici-ma promicatelj istinskog ženina dostojanstva i poziva« (V, 12). U Evande-lju nema ničega što bi moglo povrijediti dostojanstvo žene. Krist ukida pravo muškarca da ponizi ženu otpuštajući je. Govori da su muškarac i žena brakom vezani u nerazrješivi vez jedinstva, obilježen ne prevlašću, tumači Papa, nego uzajamnom podložnošću: muž je glava žene, ali u Kristovom smislu, pozvan je dati se za ženu, poput Krista koji se dao raspeti za Crkvu (Ef, 5, 21–33). Time žena prestaje biti objekt i predmet posjedovanja. Odsada ženino dostojanstvo »ovisi izravno o samoj ženi, o subjektu koji je za sebe odgovoran, a dano je u isto vrijeme kao zadatak muškarcu« (V, 14). Kad Krist govori o preljubu srca, razjašnjava Papa, on upozorava muškarca na »njegovu odgovornost prema ženi: za njezi-no dostojanstvo, za njezino majčinstvo, za njezin poziv« (V, 14).

Papa posebno razlaže Kristov stav prema ženama grešnicama. Krist »ulazi u konkretne povijesne ženine prilike, otežane baštinom gri-jeha« (V, 14). Vodi je k svijesti o grijehu, ali ne samo nju nego i muškarca. Papa govori o muškoj nepravdi i zloupotrebama: žena je, naime, odgo-vorna i izložena javnosti sa svojim grijehom, dok se onaj koji je suodgo-voran pritajio i, štoviše, optužuje (V, 14). Krist svojim riječima pomaže

ženama da se osjećaju oslobođene, da se upoznaju i osjete voljene »"Vječnom ljubavlju", koja nalazi pravi izraz u Kristu« (V, 15). U vremenu koje je dopuštalo ubijanje djevojčica Krist »razgovara sa ženama o stvarima o kojima se u ono vrijeme s njima nije diskutiralo« (V, 15). Tu Papa iznosi primjer Samarijanke, grešnice. Govori joj o Božjim otajstvima, objavljuje da je on Mesija. Žena grešnica postaje njegova učenica, naviješta Krista i stanovnici Samarije prihvaćaju vjeru (V, 15). Kristovo vladanje prema ženama izaziva čuđenje njegovih suvremenika. No sve mu to još nije dosta, pa farizejima govori da će javne žene prije njih ući u Kraljevstvo Božje (Mt 21, 31).

Papa tumači da Evanđelje piše o brojnim ženama različite dobi i životnih prilika: tu su bolesne žene, rasplakana udovica kojoj jedinog sina vraća u život, strankinja Kaananka moli za ozdravljenje kćeri, a Krist hvali veličinu njezine vjere. Žene prate Krista po Palestini, tema su njegovih usporedbi. Udovicu, koju židovski zakon nije štiti, uzvisuje u hramu kao primjer. Usudio se ženu nazvati »Abrahamovom kćeri«, dok cijeli Stari zavjet poznaje samo »Abrahamove sinove« (V, 15). Krist hvali vjeru žena, prve su i mnogo ih je pod križem. Od učenika je ostao vjeran samo Ivan. »Jače su od apostola — tumači Papa — u časovima kušnje; one koje 'mnogo vole', uspiju pobijediti strah« (V, 15). »Žene su prve na grobu«, prve su čule da je Krist uskrsnuo, »prve naviještaju tu istinu apostolima«, a Marija Magdalena postaje »apostol apostola«. Po Kristovom otkupljenju žena više nije objekt, već »postaje živi subjekt i nezamjenljivi svjedok* (V, 16).

Služeći se pri tumačenju tekstova Evanđelja koji govore o ženama idejama feminističke teologije, Papa nam otkriva i svoje veliko vlastito poštovanje koje osjeća prema ženi, svoju svijest o ženinu dostojanstvu, pa čak i oduševljenje za ženu, za njezino bogatstvo i ulogu, koju joj je Bog dao u povijesti i svijetu.

Što se pak tiče ženine povijesne nazočnosti u životu Crkve, Papa preuzima misao Hansa Ursa von Balthasara o dvije dimenzije Crkve: onoj marijanskoj, na neki način ženskoj, i onoj apostolsko-petrovskoj dimenziji, koja se odnosi na muškarca, te piše da je u »hijerarhiji svetosti upravo žena... lik Crkve« (VII, 27), da su mnoge svete žene s jednakim pravom i jednakom čašću išle uz svete muškarce i zajedno s njima, »imale su važni i aktivni udio u životu Crkve... vlastitim karizmama i raznovrsnim služenjem«, ne samo u prvoj Crkvi nego u cijeloj njezinoj povijesti. Žene su, tumači Papa, »sudjelovale u apostolskom poslanju cijeloga Božjeg naroda«, »hrabro su svjedočile svoju vjeru, a odgajajući svoju djecu u duhu Evanđelja, prenosile su vjeru i tradiciju Crkve«. »Svjedočanstvo i rad kršćanskih žena obilježili su život Crkve i društva.« »Svete žene utjelovljenje su ideala ženstvenosti, ali i uzor za sve kršćane« (VII, 27).

Čuvarica ljudskoga bića

Za Papu žena ima vrijednost kao ljudska osoba, zbog toga što je žena, sve žene i svaka pojedina, neovisno o kulturnom kontekstu u kojemu se nalaze ili o duhovnim, psihičkim i tjelesnim značajkama, neovisno o dobi, obrazovanosti, zdravlju, radu ili bračnom stanju. (VIII, 29).

Iz tvrdnje da je žena osoba Papa izvodi i neke druge zaključke s obzirom na ženu: »Samo osoba može voljeti i samo osoba može biti vo-

ljena« te »Ljubav je ontološka i etička potreba osobe. Osoba mora biti ljubljena, jer samo ljubav odgovara onome što je osoba.« Tako se konačno i »dostojanstvo žene mjeri redom ljubavi, koji je bitno red pravde i milosrđa« (VIII, 29). Papa vidi ženin identitet u tome davanju ljubavi, da bude dar ljubavi. Žena kao supruga, majka i djeвица pozvana je davati ljubav, ostvariti se u daru ljubavi. Samo po ljubavi ljudska osoba može rasti, ostvarivati se i dozrijeti. Poziv žene zapravo je taj »red ljubavi«, u nj Papa smješta ženu. Štoviše, ljubav je mjera tog njezinog dostojanstva i poziva. Ona je pozvana svakodnevicu života prožeti ljubavlju, pozvana je uvijek postavljati ljubav na prvo mjesto i davati joj prednost. Papa onom samoodređenju i samoostvarenju žene dodaje, kao dopunu i vrhunac, taj dar ljubavi. Tako ženino samoostvarenje, njezino samoodređenje izraženo u obrani njezinih prava, izlazi iz opravdane usmjerenosti na sebe, širi se radius njezina djelovanja jer obuhvaća humanizaciju i prožimanje darom ljubavi cijelu kulturu, svu sredinu i stvarnost u kojoj žena živi i djeluje. To je zapravo nacrt promicanja žene. Može se reći da je to neka vrsta duhovnog svećeništva.

No Ivan Pavao II nije ostao samo na problemima žene kao osobe, nego želi ženi otvoriti horizont cijele povijesti i budućnosti čovječanstva. No evo kako Papa zacrtava taj horizont povijesti i budućnosti: ovo naše vrijeme obilježeno »uspjesima znanosti i tehnike«, može doseći dosada »nepoznato materijalno blagostanje«, koje bi pak moglo mnoge dovesti da žive na rubu društva, »jedinstveni napredak« vodi »gubitku osjećaja za čovjeka, za ono što je bitno ljudsko.« Papa vidi da u ovom našem povijesnom trenutku, našem suhoparnom tehnološkom vremenu, našim modernim civilizacijama prijete smanjenje ljudske dimenzije (VIII, 30).

Čovjek, ljudska osoba, ugrožen je, zaključuje Papa, a spasiti ga može žena, kojoj je Bog uvijek povjeravao ljudsko biće, koja za to biće osjeća i ljubi ga zbog njega samoga. Žena je čuvarica ljudskog bića, njegove humanosti. Neki komentari Papinog dokumenta vide u tome čak Papino naglašavanje superiornosti žene, koja će evo svojim duhom spasiti senzibilnost muškarca, ono što je u njemu bitno ljudsko. Tako je Papa ženstvenost uzvisio na simbol svega što je ljudsko.

Papa znade da će se žena boriti »za čovjeka, za njegovo istinsko dobro, za njegovo spasenje«. (VIII, 30). Bog je ženi u povijesti povjerio veliko bogatstvo. »Moralna snaga žene, njezina duhovna snaga ujedinjuje se sa sviješću da joj Bog na posebni način povjerava čovjeka, ljudsko biće.« »Žena je jaka zbog svijesti da joj je povjeren čovjek, uvijek i posvuda, pa i u uvjetima društvene diskriminacije u kojoj se može naći« (VIII, 30).

Ima sigurno i pragmatičnih tonova u ovoj tvrdnji da je žena čuvarica ljudskog bića i njegove humanosti, ali je to prije svega Papin poziv i molba upućena ženama, prijedlog za ostvarenje ženina identiteta. Da bi se pravo shvatio Papin poziv, sav sadržaj njegovog dokumenta, treba da imamo vjeru i da ga čitamo u vjeri. Papa još govori o »ženinoj proročkoj karakteristici« i traži da ona i uz pomoć toga dara pomogne čovječanstvu.

Marija u »Mulieris dignitatem«

Uzor ženina dostojanstva i poziva je Marija, ostvorena u majčinstvu i djevičanstvu. Najveći događaj ljudske povijesti — utjelovljenje Si-

na Božjega, ispunio se u ženi i po ženi Mariji (IX, 31). Ona sudjeluje u Kristovu otkupljenju, smještena je u središte povijesti spasenja. Prema tome, kad se radi o darovima Duha Svetoga, nema razlike između muškarca i žene: u hijerarhiji svetosti žena, Marija iz Nazareta, lik je Crkve. U Mariji, u ženi »započinje novi i vječni savez Boga s čovječanstvom« (IV, 11), koji Bog sklapa sa ženom iz Nazareta. To je novost Evanđelja. U Starom zavjetu savez sklapaju muškarci, u novom vječnom savezu Bog ga sklapa sa ženom. U Protoevanđelju (Post 3, 15), u tom navješčaju spasenja čovječanstva, žena je uključena u borbu protiv zla, protiv »oca laži«, »u spasenjsku borbu Otkupitelja protiv tvorca zla u čovjekovoj povijesti« (IV, 11). U Mariji žena više nije pritažena opasnost, nego »neprijatelj zla* i svega onoga što prijete čovječanstvu.

Tako Papa ovim dokumentom na nov način osvjetljava Marijinu ulogu. Mariju, tu ženu na oltarima često je napadao racionalni maskulinizam. Ona, međutim, ima svoje mjesto u Crkvi, a po Mariji ima ga i žena. Štoviše, ovim dokumentom na neki je način načinjen most između Marije i Eve, Gospe i današnje žene, od oličenja idealnog vječno žen-skog elementa do konkretne žene današnjice, kojoj je po Mariji upućen poziv da bude stvarno u svakodnevici »neprijatelj zla«, te da u svijesti da je ljubav najveća, ispuni zadatak iskrenog samodarivanja, koji joj je Bog povjerio unutar čovječanstva.

Kritike i odjeci

Prvi sud o *Mulieris dignitatem* bio je već onaj prije spomenuti, naime, da je dokumenat negativni odgovor svećeništvu žene. No, pažljivo čitanje cijelog teksta poslije objavljivanja izmamilo je tako pozitivne sudove kakvi se o jednom papinskom dokumentu već odavno nisu mogli pročitati u dnevnom tisku, ali ima, naravno, zamjerki.

Papinom se pismu zamjera stanovita izvanpovijesnost raspravljanja, a nekim ženskim krugovima ide na živce naglašavanje »vječno ženskog«. Tu je i problem svećeništva, koji je otklonjen, a da pritom nije otvorena nikakva druga mogućnost ni ministerijalnost. Neki prigovaraju da se previše inzistira na ulozi djevice, supruge i majke. Drugi su uočili u dokumentu slabost simbola, upozorili da postoje poetske klopke. Ekstremne feminističke skupine zamjerile su Papi da on kao muškarac pretendira da izreče sve što je žena.

Bilo je još primijećeno da teopoetski duh Ivana Pavla II prožima *Mulieris dignitatem*, da je dokumenat plod suradnje i dijaloga s muškim i ženskim stručnjacima, ali je prije svega odraz njegove slavenske duše.

Teolozi su Papi zahvalni za taj dokumenat, jer im on njime pokriva leđa pred tradicionalistički raspoloženim teolozima i sredinama pa ih tako potiče da nastave svoj rad. Uočeno je zatim da Papa ne govori o pravima, nego o dostojanstvu žene.

Mulieris dignitatem je na ženski način čitana i protumačena Biblija. Posljedice tog prvog dokumenta crkvenog Učiteljstva o dostojanstvu žene zacijelo neće ostati ograničene samo na katoličko područje, napisao je liberalni *Messaggero* (1. 10. 1988).

Papa vrednuje ženu i na neki način daje zadovoljstvinu zbog tisućljetnog prezira prema ženi. Po Mariji žena je dovedena u središte povijesti otkupljenja. Posebna je novost naglašavanje međusobnog dariva-

nja muškarca i žene, i to su najsugestivnije stranice dokumenta koji tek treba da se smjesti u povijest, počinjući od crkvene povijesti, zaključio je list Talijanske komunističke stranke *Unità* (\, 10.88). Zanimljivo je da su i žene Talijanske komunističke stranke općenito vrlo pozitivno ocijenile Papin dokument, primivši ga s odobravanjem. Štoviše, predstavnica talijanskih komunističkih žena Livia Turco izjavila je da se u pismu osjeća snažan patos, neobično veliko vrednovanje žene, potpuno nov pristup, da je ono prožeto neobičnom ljubavlju prema ženama te da ima proročku snagu koje nema u drugim crkvenim dokumentima.

Papa s novim naglascima uzdiže dostojanstvo žene. *Mulieris dignitatem* odiše iskrenim oduševljenjem za ženu, za sve njezino bogatstvo koje je dala čovječanstvu — pisao je lijevo-raspoloženi *Paese sera* (1. 10. 88). Zamjerio je što su praktična pitanja ostavljena za dokument o laicima. To Papino pismo najjači je i najbolje razrađeni papinski dokument koji brani dostojanstvo i prava žena, on je živa i strastvena obrana ženinog dostojanstva i poziva — pisao je umjerni torinski dnevnik *La Stampa* (1. 10. 88). Lijevo usmjereni dnevnik *La Repubblica*, inače dobro poznat zbog kritičnosti i zajedljivosti kad je riječ o Papi i crkvenim stvarima, pisao je nakon objavljivanja dokumenta (1. 10. 88) da se Papa njime postavio uz ženu, u ime njezina oslobođenja od muške prevlasti, denuncirajući mugkifarizeizam. Čak i samo pod kulturnim vidikom — piše taj dnevnik — ne bismo znali navesti nijedan drugi tekst na tako visokoj razini, s obzirom na ugled autora, koji više brani i uzdiže ženino dostojanstvo, njezin duh, njezinu vlastitost, a kako to čini Papa. Način argumentiranja može izgledati nepristupačan, pa i beskoristan onome tko nema Krista pred očima. *Mulieris dignitatem* upućen je cijeloj zajednici vjernika, izraz je »divljenja i zanosa koji je Papa izrekao u čast žene u ovom našem stoljeću«.

Što se pak tiče Crkve u Italiji, zanimljiva su dva odjeka: Unija talijanskih viših poglavarica pozvala je redovnice da prouče pismo i njime se koriste na putu svojega posvećenja te u odgojnom radu s mladima. Talijanski biskupi predstavili su Papin dokument svojoj vjerničkoj javnosti posebnom notom Predsjedništva biskupske konferencije, a posebno su pozvali žene da ga čitaju i o njemu razmišljaju, te da u njemu nađu izvor pouzdanja i snage za ispunjavanje svojega poslanja u društvu i Crkvi. Muškarce su biskupi pozvali da razviju svijest o odgovornosti u promicanju ženinih darova i zadataka. Cijela kršćanska zajednica pozvana je zauzimati se za evanđeosku novost, kao potpuni odgovor na očekivanje muškarca i žene na dobro svih. Žensko pitanje — pišu talijanski biskupi — mora sve zanimati i svi su pozvani da ga rješavaju.

»*Mulieris dignitatem*' i Sinoda biskupa

U Crkvi i u svijetu veliko je zanimanje za Papin dokument o poslanju laika u Crkvi, koji bi trebao da bude izrađen na temelju prijedloga biskupa. Čitajući *Mulieris dignitatem*, vidi se da je taj dokument odgovor na traženja biskupa da se prouče teologijski i antropologijski temelji dostojanstva muškarca i žene, da se razvije teologija braka i prouči pitanje sudjelovanja žena u životu Crkve. O tome je konkretne podatke iznio generalni tajnik Sinode Jan Schotte: način izrade *Mulieris dignitatem* bio je sličan onome koji se primjenjuje na postsinodalni dokument. U

Mulieris dignitatem ušle su pripravne misli za Sinodu biskupa 1987, ali i one iz *Lineamenta* i *Instrumentum laboris*. Od 205 sinodalnih intervenata 20 se odnosilo na ženu, a pitali su se o dostojanstvu i pozivu žene, o diskriminaciji protiv žena. No na Sinodi je prevladala pastoralna skrb biskupa, pa su sva ta pitanja ostavljena po strani. Papa ih međutim nije zaboravio; štoviše, on je u ovom dokumentu skupio sve što je o ženi bilo rečeno na svim dosadašnjim sinodama. Tako bi se *Mulieris dignitatem* stvarno moglo nazvati izvanrednim postsinodalnim dokumentom. Očito je da će skorašnji postsinodalni dokument o laicima i *Mulieris dignitatem* biti povezani u nauku i pastoralnom djelovanju. Očekuje se da će postsinodalni dokument obuhvatiti tri teme: novi pokreti, pitanje ministrija te uloga žene pod pastoralnim vidikom. *Mulieris dignitatem* je doktrinarni temelj i pretpostavka za izradu postsinodalnog dokumenta, jer se odluke pastoralnog karaktera moraju temeljiti na nauku. Budući da je ovaj dokument o dostojanstvu i pozivu žene tražio dugo proučavanje, razmišljanje i izradu, zato pomalo i kasni postsinodalni dokument u kojemu će biti zaključci prevedeni u konkretne pastoralne odluke o pozivu i ulozi žene u Crkvi.

Pastoralnim pismom *Mulieris dignitatem* Papa razlaže Kristovu poruku Crkvi i čovječanstvu o dostojanstvu i pozivu žene. To pismo je poziv i prigoda koja treba da se shvati ozbiljno. Ono zaključuje jedno razdoblje i otvara novo vrijeme, konstatacija je o dosadašnjem i otvaranje novoga, na čemu valja ozbiljno graditi, ne gubeći vrijeme i prigodu.

A REVIEW OF THE SIGNIFICANCE OF THE APOSTOLIC LETTER *MULIERIS DIGNITATEM*

Summary

The text is primarily concerned with the significance of the Pope's letter because *Mulieris dignitatem* is the first document Pope John Paul II has written exclusively about women. The author cautions that when this letter was first issued, an impression was created in the public mind that it merely contained arguments against the ordination of women as priests, so that its other messages were ignored. Although in this letter the Pope continues to defend and explain the traditional Catholic opposition to the ordination of women as ministerial priests, he actually stresses the extremely important role of woman in the Church as the bride of Christ, struggling for her affirmation within the Church and within civilization. In this sense, the author emphasizes, the Pope's letter opens new possibilities that within the Church and in the world a woman's role can be understood and accepted more deeply, in the same way that Christ accepted woman — on an equal footing with man but with a separate mission, arising from her specific femininity and maternity: to serve as the protectress of the human being. After careful reading, the Pope's letter was well-received not only by Catholic and other Christian commentators but also by communists and liberals. The general opinion is that this Papal letter is the strongest and best formulated document in existence concerning the dignity and rights of woman, a lively and passionate defense of her dignity and calling — to always place love first and permeate everyday life with it.